

4. Митрополит Епіфаній в Маняві: «Перемога наша буде несподіваною». URL: https://risu.ua/mitropolit-epifanij-v-manyavi-peremoga-nasha-bude-nespodivanoyu_n14920

5. На Прикарпатті готуються до всеукраїнської прощі в Манявському скиті, яку очолить глава ПЦУ. URL: <https://report.if.ua/socium/pa-prykarpatti-gotuyutsya-do-vseukrayinskoji-proshchi-v-manyavskomu-skyti-yaku-ocholyt-glava-pcu/>

6. Прочанин. Бабче, пов. Богодчани. *Правда*. 1939. 23 червня. С. 5.

7. У Манявському скиту Патріарх Філарет нагородив бійців АТО медалями "За жертвність та любов до України". URL: https://risu.ua/manavyavskomu-skitu-patriarh-filaret-nagorodiv-biyziv-ato-medalyami-quot-za-zhertovnist-ta-lyubov-do-ukrajini-quot_n85529

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-16>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОКАЛЬНИХ ПРАКТИК ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ХАРКІВСЬКИЙ КЕЙС

Гончарова О. С.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Російсько-українська війна, що триває з 2014 р., а особливо її повномасштабна фаза, розпочата 24 лютого 2022 року, спричинила глибокі трансформації не лише у сфері безпеки та політики, а й у структурі колективної пам'яті українського суспільства. У цих умовах процеси пам'ятання вийшли за межі академічного дискурсу й активно проявилися у публічному просторі. Особливо виразно ці зміни простежуються на локальному рівні, у межах конкретних міських спільнот. Міський простір українських міст зазнав одночасно фізичних руйнувань і символічного переосмислення. Харків як прифронтове місто є показовим кейсом таких трансформацій. Локальні практики пам'яті, що до 2022 року функціонували в межах пострадянської інерції та поступової деколонізації, в умовах повномасштабної війни набули іншої динаміки та смислового навантаження. Вони стали інструментом

самоідентифікації міської спільноти, формою фіксації травматичного досвіду та засобом символічного спротиву. Вивчення трансформації локальних практик пам'яті дозволяє простежити, яким чином воєнний досвід впливає на зміну символічного ландшафту міста, як формується нова ієрархія героїв і подій та як відбувається переосмислення колоніальної спадщини. Харківський кейс у цьому сенсі дає можливість розглянути війну не лише як руйнівний фактор, а як каталізатор переорганізації публічного простору пам'яті та становлення нових моделей історичної свідомості.

Трансформація локальних практик пам'яті в умовах повномасштабної війни відбувається одночасно у фізичному, символічному та нормативному вимірах. На фізичному рівні війна призвела до масштабного руйнування міського середовища, що безпосередньо вплинуло на структуру публічного простору пам'яті. У Харкові значних пошкоджень зазнали історичні будівлі центральної частини міста, збудовані у XIX на початку XX ст., Держпром – знаковий зразок конструктивізму та один із символів модерної історії міста, будівля Харківської обласної державної адміністрації на майдані Свободи, корпуси Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та інші об'єкти. Їх пошкодження означає втрату не лише матеріальної спадщини, а й тих символічних опор, що формували уявлення про міську тяглість, академічну традицію та адміністративний центр регіону. Науковці вважають, що у цьому контексті доцільно говорити про феномен урбіциду – цілеспрямованого руйнування міського середовища як цілісної соціокультурної системи. Йдеться не тільки про знищення інфраструктури, а про порушення структур повсякденності, витіснення або фрагментацію простору множинних ідентичностей, руйнування середовища, в якому функціонують локальні спільноти. Руйнування культурної спадщини внаслідок систематичних обстрілів українських міст російськими військами набуває не лише воєнного, а й культурно-антропологічного виміру: під загрозою опиняється сама основа колективної пам'яті. Втрата або пошкодження значущих міських об'єктів створює «лакуни пам'яті» – розриви в наративній цілісності міського минулого. Такі розриви змінюють структуру символічного ландшафту, спричиняють переоцінку цінностей і стимулюють появу нових форм комеморації [3, с. 15–17].

На символічному рівні трансформація локальних практик пам'яті виявляється передусім у переосмисленні топонімічного простору міста. Повномасштабна війна істотно прискорила процеси деколонізації, які до 2022 року мали поступовий і часто компромісний характер. Рішення Харківської міської ради щодо перейменування вулиць, площ і інших об'єктів міської інфраструктури, пов'язаних із російським імперським або радянським наративом, засвідчують зміну історичних

орієнтирів та символічних пріоритетів громади. Топонімічні зміни в Харкові стосуються як усунення назв, що репрезентували колоніальну спадщину, так і введення нових меморіальних маркерів, пов'язаних із українською державницькою традицією, сучасною війною та локальними героями. У цьому контексті перейменування набуває значення не лише адміністративної процедури, а форми публічного переозначення простору. Через нові назви місто артикулює власну позицію в умовах війни, визначає символічні межі спільноти та репрезентує нову ієрархію цінностей. Водночас ономастичні трансформації супроводжуються суспільними дискусіями, що свідчить про активне залучення міської громади до процесу формування пам'яттєвої політики. Таким чином, топоніміка стає полем взаємодії офіційних рішень і громадських ініціатив, а також інструментом конструювання нових моделей локальної ідентичності. В умовах повномасштабної війни ці процеси набувають особливої інтенсивності: зміна назв фіксує розрив із імперським минулим і водночас інтегрує досвід сучасного спротиву в символічний ландшафт міста [2, с. 243–244]. Отже, трансформація топонімічного простору Харкова демонструє, що локальні практики пам'яті виходять за межі традиційної меморіалізації. Вони стають динамічним механізмом історичної політики, за допомогою якого міська спільнота переосмислює власне минуле та конструює нову систему символічних координат у ситуації воєнного випробування.

Трансформація локальних практик пам'яті у Харкові проявляється не лише в топонімічних змінах, а й у формуванні нових меморіальних форматів, що виникають як у межах офіційної політики, так і внаслідок громадської ініціативи. Повномасштабна війна спричинила появу густої мережі місць пам'яті, які безпосередньо вбудовуються в повсякденний простір міста. У різних районах Харкова постають стихійні меморіали: портрети загиблих військових на фасадах будинків, лампадки біля зруйнованих під'їздів, імпровізовані стенди з фотографіями. Такі практики є реакцією громади на травматичний досвід і засвідчують перехід від абстрактного вшанування до персоналізованої пам'яті. Показовим є відкриття пам'ятника дітям, які загинули внаслідок агресії РФ проти України: цей об'єкт розширює фокус меморіалізації [4], включаючи цивільні жертви війни до міського простору пам'яті. Водночас він демонструє прагнення інституціоналізувати трагедію, надати їй сталого символічного вираження. Окремі вимір становлять мурали, що з'явилися у найбільш постраждалих районах міста. Зокрема, мурал, присвячений загиблому волонтерові, став не лише художнім об'єктом, а й місцем регулярного вшанування для харків'ян. У цьому випадку візуальна інтервенція трансформується у повноцінний меморіал, оскільки довкола неї формуються ритуальні

практики – покладання квітів, хвилини мовчання, публічні зібрання [5]. Таким чином, художній жест переходить у площину колективної пам'яті та набуває стійкої соціальної функції. За узагальненими даними авторів дослідження «Зелена книга», найпоширенішими формами меморіалізації в українських громадах є меморіальні дошки (69,6 %), перейменування вулиць на честь військових (66,4 %), монументи та пам'ятники (48,2 %), алеї слави (43 %) та інші меморіальні об'єкти (23 %) [1, с. 35]. Ці показники свідчать про домінування фізично репрезентованих форм пам'яті, які мають офіційно визнаний статус і високу візуальну помітність. У Харкові ця тенденція проявляється, зокрема, у встановленні меморіальних дошок у навчальних закладах та перейменуванні вулиць на честь загиблих захисників. Такі практики поєднують індивідуалізацію пам'яті з інституційним закріпленням героїчного наративу. Водночас простір пам'яті залишається переважно військово-центричним. Абсолютна більшість меморіальних рішень присвячена військовослужбовцям. Цивільні жертви, зниклі безвісти чи внутрішньо переміщені особи представлені значно меншою мірою, що формує асиметрію у символічному представленні втрат. Харківський випадок із пам'ятником дітям є важливим винятком, який окреслює можливість розширення меморіального дискурсу.

Таким чином, у воєнних умовах міський простір перестає бути нейтральним тлом історичних подій. Він стає активним агентом історичного процесу. Війна не лише руйнує матеріальну тканину міста, вона ініціює процес «переписування» його символічного тексту. Локальні практики пам'яті, що виникають у відповідь на травму, виконують функцію консолідації спільноти та збереження самоідентичності.

Література:

1. Вшанування і пам'ять у сучасній Україні. Аналіз законодавства та місцевих практик. Зелена книга політики пам'яті / Єлігулашвілі М., Белінська Д. ; ред. Луньова А. Київ, 2025. 44 с.

2. Гончарова О. С. Вилучення елементів колоніального минулого з символічного простору міста Харкова (2014–2024 роки). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія : Історичні науки. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2024. Вип. 67. С. 239–245.

3. Рачков Є. Знищення, збереження та переосмислення міської культурної спадщини України під час російсько-української війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2022. Вип. 62. С. 12–48.

4. У Харкові відкрили пам'ятник дітям, які загинули внаслідок агресії РФ проти України. *Офіційний сайт Харківської обласної*

військової адміністрації. 2023. 4 червня. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/121266> (дата звернення: 18.01.2026).

5. У Харкові створили мурал у пам'ять про вбитого росіянами волонтера. *Укрінформ*. 2025. 08 серпня. URL: <https://surl.li/xrucuv> (дата звернення: 18.01.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-17>

ДИПЛОМАТІЯ НЕВИЗНАНОЇ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ЗУНР НА МІЖНАРОДНИХ МАЙДАНЧИКАХ ПІСЛЯ 1920 РОКУ

Дацків І. Б.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

Після поразки визвольних змагань та втрати контролю над територією Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) питання її міжнародно-правового статусу та дипломатичного представництва залишалося неврегульованим. Попри фактичну ліквідацію державності, уряд ЗУНР у вигнанні продовжував дипломатичну діяльність, намагаючись здобути міжнародне визнання та підтримку на провідних міжнародних майданчиках. Водночас ефективність цих зусиль, їх інструменти та вплив на міжнародне становище українського питання після 1920 р. залишаються недостатньо дослідженими. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу дипломатичної практики ЗУНР як прикладу функціонування дипломатії невизнаної держави в умовах міждоїсної Європи.

На початку 1920-х років питання Східної Галичини залишалося предметом обговорення на міжнародних зібраннях і політичних форумах. Важливу роль у підтриманні цієї проблематики відіграла дипломатична активність уряду ЗУНР у вигнанні. Через направлення закордонних місій, подання офіційних нот і меморандумів – передусім до держав Антанти, Ліги Націй та інших міжнародних форумів – українська сторона намагалася домогтися відновлення державної незалежності й водночас оскаржувала окупаційну політику в регіоні. Такі кроки сприяли тому, що східногалицьке питання постійно залишалося у полі зору світової спільноти. Зокрема, воно обговорювалося 5–16 липня 1920 року на міжнародній конференції в м. Спа